

Gemeente Rotterdam
T.a.v. de Gemeenteraad
Coolsingel 40
3011 AD Rotterdam

Amsterdam, 2 september 2024

Inzake: Robbrecht en Daem / Gemeente Rotterdam

Onze referentie: H00486.001

Verzending: per e-mail info@griffie.rotterdam.nl

Geachte leden,

Op het raadsoverleg van donderdag 12 september (en voorafgaand bij de commissievergadering op woensdag 4 september) zult u een presentatie voorgeschoteld krijgen waarin de Robbrecht & Daem vleugel gesloopt zal moeten worden.

Het gaat om een 5000 m2 hoogwaardig museaal gebouw dat pas in 2003 werd geopend. Met de bouw was destijds EUR €17.000.000,- gemeenschapsgeld gemoeid. Op uitdrukkelijke wens van Museum Boijmans Van Beuningen. De Robbrecht & Daem-vleugel is het enige deel van het Museum Boijmans Van Beuningen waar niets mis mee was (geen asbest o.i.d.) bij sluiting van het museum in 2018.

In de allereerste plannen werd echter al gesuggereerd om de toen pas 15 jaar oude Robbrecht & Daem vleugel te slopen. Dat was verbazingwekkend: voordien vernamen Robbrecht & Daem nooit enige wanklank over het bouwdeel dat naar hun ontwerp was gebouwd. Dit bouwdeel maakt een belangrijk onderdeel van hun oeuvre uit.

Robbrecht & Daem hebben verzocht om uitleg waarom de vleugel gesloopt moest worden. Daar werd bijna twee jaar lang niet inhoudelijk op gereageerd. Het leek erop dat een reden er eigenlijk niet was. De onderbouwing die vervolgens volgde was op zijn best zeer mager te noemen. Door de jaren heen veranderde deze ook steeds. Als de ene onderbouwing niet bleek te kloppen, werd deze vervangen voor een andere niet-kloppende onderbouwing.

Er zijn geen voorbeelden bekend van goed functionerende museale gebouwen die met een dergelijke summiere onderbouwing na zo een korte periode al tegen de vlakte moeten voor een 'hernieuwde huisvestingswens' van een museum. Zeker niet van publiek geld. De Engelse kwaliteitskrant *The Guardian* verwoordde dit als volgt:.

“That is the museum’s achilles heel. It is currently engaged in a €260m renovation of its handsome 1930s building, led by icon-makers Mecanoo, whose wiggly shaped plan in-volves demolishing an entire (award-winning) wing that was only built in 2003, at a cost of €17m. Its architects, Robbrecht and Daem, are suing the museum to try to prevent demolition, and it’s hard not to view the proposal as an act of staggeringly wasteful vandalism, particularly given the climate emergency.”

Ondertussen wordt doorgezet richting sloop. Men zou kunnen spreken van een ‘koker-visie’, en in het politieke debat blijven essentiële vragen telkens ongesteld. Daarom hebben Robbrecht & Daem vandaag aan de projectleiding van de verbouwing bijgaande concept-dagvaarding overhandigd. Daarin kunt u ook de exacte achtergrond van de opstelling richting Robbrecht & Daem nalezen. Ook kunt u kennisnemen van de tijdlijn van het jarenlang onbeantwoord laten van vragen, niet informeren van Robbrecht & Daem en van de onjuiste voorspiegeling aan Uw Raad dat er sprake zou zijn geweest van overleg met Robbrecht & Daem.

Enkele van de vragen die steeds onbeantwoord blijven zijn onder meer de navolgende:

1. Welke alternatieve scenario's zijn er waarbij de Robbrecht & Daem vleugel behouden blijft?

Is überhaupt onderzocht om een ‘Ambitiescenario’ te realiseren waarbij de Robbrecht & Daem-vleugel (deels) behouden blijft. Er wordt voorgespiegeld alsof het ‘Ambitiescenario’ slechts op 1 enkele wijze gerealiseerd kan worden (en dat anders voor de basisvariant(+) gekozen moet worden). Die aanname is (natuurlijk) compleet onjuist. Er zijn andere opties, maar ondanks aandringen door Robbrecht & Daem, zijn deze nimmer gedeeld met de Rotterdamse politiek. Het komt voor dat andere scenario's niet alleen duurzamer zullen zijn, maar ook goedkoper en leiden tot een kortere periode van sluiting.

2. Wat (in exacte cijfers) betekent de sloop van de Robbrecht & Daem-vleugel voor:

- De totale omvang van het oppervlakte van het nieuwe museum (er wordt immers 5000 m2 museum gesloopt).
- De totale kosten van het Ambitiescenario, ten opzichte van een Ambitiescenario waarin de R&D vleugel behouden blijft.
- De totale tijd dat het Boijmans gesloten blijft voor het publiek, ook ten opzichte van een Ambitiescenario waarin de R&D vleugel behouden blijft.

3. De brief van Droom & Daad sorteert al voor op meer dan een jaar lang extra sluiting van Boijmans vanwege juridische procedures. Dat zou echter niet erg zijn, omdat in dat geval de uitkering van Droom en Daad hoger zou zijn. Met andere woorden Droom en Daad betaalt extra als het museum langer dicht zou blijven.¹ Omgekeerd wordt er minder betaald als het museum eerder open gaat (!). Door telkens te spreken van een gift van €80 miljoen gaat het college er ook vanuit dat de vertraging (die dus nodig is voor de financiering) inderdaad ‘gehaald’ zal worden (!). Het Basis+ scenario is – volgens de stukken van de projectdirectie – EUR €26.900.000 goedkoper dan het Ambitiescenario zonder vertraging, en EUR €16.900.000 goedkoper wanneer er vertraging door “één of meer gerechtelijke procedures”

¹ Zie Bijlage 1 bij het (herziene) Raadsvoorstel, p. 2 onder d.

van meer dan een jaar optreedt. Daarbij komt, dat de kosten voor het langer dicht blijven van het museum (nog) niet in de kostenraming zijn meegenomen. Door de onzorgvuldige voorbereiding en de schending van de rechten van Robbrecht & Daem in de afgelopen vijf jaar is echter allerm minst zeker dat dit Ambitiescenario uitvoerbaar is.

4. Hoe verhoudt sloop van een bouwdeel van 5000 m² dat slechts 15 jaar als museum is gebruikt (totdat het museum vanwege gebreken in andere bouwdelen gesloten werd) zich met de ambitie in het PvE dat de renovatie zo duurzaam mogelijk moet zijn (zodat de BREEAM score *Very Good* kan worden behaald)?
5. Inhoudelijk ten aanzien van het museum wordt gehamerd op het 'in ere herstellen van Bodon'. Die enigszins vage 'doelstelling' is pas drie jaar na de beslissing in 2018 opgekomen, en lijkt slechts geformuleerd om een positieve reden voor sloop van de Robbrecht & Daem-vleugel te kunnen noemen. Niet alleen staat het uitgangspunt op gespannen voet met de uitdrukkelijke wens in 1997-2003 iets te doen met het 'gesloten karakter' van Bodon, maar – belangrijker – in het nieuwe 'Ambitiescenario'-ontwerp wordt geen rekening gehouden met die premisse:
 - Aan minstens twee zijden blijft de Bodon vleugel ingepakt. De Robbrecht & Daem vleugel wordt afgebroken om op exact dezelfde locatie nieuwe volumes gebouwd (slide 7 van de presentatie).
 - Het centrale binnenplein wordt geaffecteerd door een monumentale trap naar een ondergronds ruimte. Dit is ook (!) deel van het historisch ensemble.
 - Het is onduidelijk hoe die wijzigingen zich verhouden met de monumentenstatus van het Bodon bouwdeel; net zo min als duidelijk is in hoeverre de monumenten-status zich niet ook uitstrekt tot de Robbrecht & Daem vleugel.

Het is Robbrecht & Daem gebleken dat politieke controle tekortschiet. Door tal van andere missers en tegenslagen is er sedert 2018 zeer traag geopereerd. Gevolg is dat het museum Boijmans al jarenlang gesloten is en een prachtige kunstcollectie al jarenlang aan de Rotterdamse burger onthouden wordt. De druk immens is geworden om 'dan maar' akkoord te gaan met het enige plan dat voorligt: sloop van de Robbrecht & Daem vleugel. In Rotterdam scharen de coalitiepartijen zich meestens kritiekloos achter het College.

De hoop blijft gevestigd op de Raad om aan te dringen op een zorgvuldige besluitvorming met een afgewogen keuze van de uitgangspunten. Om die reden acht Robbrecht & Daem het van belang dat Uw Raad volledig voorgelicht is.

Robbrecht & Daem zijn ook bereid nadere toelichting aan Uw Raad te geven. Een mogelijkheid die zij zeer op prijs zouden stellen en die voor een zorgvuldige besluitvorming ook essentieel lijkt. Het is ook merkwaardig dat Robbrecht & Daem buiten beeld worden gehouden, terwijl anderen vrije spreektijd bij Uw Raad krijgen. Mocht die uitnodiging niet volgen, en besloten worden tot sloop, dan lijkt er geen andere mogelijkheid de onafhankelijke rechter te laten oordelen over de gronden en (al dan niet) noodzaak van de sloop, en over de zorgvuldigheid van de wijze waarop met de belangen van Robbrecht & Daem is omgesprongen.

AC&R

Wij wijzen er in dat verband nogmaals op dat er al sedert 2018 door Robbrecht & Daem pogingen zijn ondernomen voor een constructieve dialoog, maar dat deze tot dusver uit de weg is gegaan.

Een eerste uiteenzetting van de argumenten die alsdan aan de rechter zullen worden voorgelegd treft u aan in bijgaande concept dagvaarding.

Mocht u nadere vragen hebben dan kunt u te allen tijde contact opnemen (....).

Hoogachtend,

AC&R

DAGVAARDING

Vandaag, de [x], op verzoek van de heer **PAUL ROBBRECHT** woonachtig te (9000) Gent aan de Lieremanstraat 64a en mevrouw **HILDE DAEM** woonachtig te (9000) Gent aan het Casinoplein 31, België, hierna aangeduid als "**Robbrecht en Daem**" te dezen domicilie gekozen hebbende te Keizersgracht 212 (1016 DX) Amsterdam, ten kantore AC&R B.V., van welk kantoor mr. A.P. Groen en mr. J. Visser bij deze worden benoemd tot advocaten en als zodanig zullen optreden, alles met het recht van substitutie;

heb ik,

GEDAGVAARD:

1. De publiekrechtelijke rechtspersoon **GEMEENTE ROTTERDAM**, zetelend te Rotterdam, postbus 70012, 3000 KP Rotterdam, aldaar mijn exploit doende en afschrift dezes latende aan:
2. De stichting **MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN**, statutair gevestigd en kantoorhoudende te (3011BT) Rotterdam, aan de Gedempte Zalmhaven 4 K 3011BT, aldaar mijn exploit doende en afschrift dezes latende aan:

OM:

op [x], des ochtends om tien uur (10.00 uur), niet in persoon doch vertegenwoordigd door een advocaat, te verschijnen ter terechtzitting van de Rechtbank Rotterdam, sector civiel, welke terechtzitting alsdan en aldaar zal plaatsvinden in een van de zalen van de rechtbank Rotterdam, te Wilhelminaplein 100-125, (3072 AK) Rotterdam;

MET AANZEGGING DAT:

1. Indien een gedaagde verzuimt advocaat te stellen of het hierna te noemen griffierecht niet tijdig betaalt, en de voorgeschreven termijnen en formaliteiten in acht zijn genomen, de rechter verstek tegen die gedaagde zal verlenen en de hierna omschreven vordering zal toewijzen, tenzij deze hem onrechtmatig of ongegrond voorkomt;
2. Indien ten minste één van de gedaagden in het geding verschijnt en het griffierecht tijdig heeft voldaan, tussen alle partijen één vonnis zal worden gewezen, dat als een vonnis op tegenspraak wordt beschouwd;

3. Bij verschijning in het geding van ieder van de gedaagden een griffierecht zal worden geheven, te voldoen binnen vier weken te rekenen vanaf het tijdstip van verschijning;
4. De hoogte van de griffierechten is vermeld in de meest recente bijlage behorend bij de Wet griffierechten burgerlijke zaken, die onder meer is te vinden op de website: www.kbvg.nl/griffierechtentabel
5. Van een persoon die onvermogen is, een bij of krachtens de wet vastgesteld griffierecht voor onvermogenen wordt geheven, indien hij op het tijdstip waarop het griffierecht wordt geheven heeft overgelegd:
 - a. Een afschrift van het besluit tot toevoeging, bedoeld in artikel 29 van de Wet op de rechtsbijstand, of indien dit niet mogelijk is ten gevolge van omstandigheden die redelijkerwijs niet aan hem zijn toe te rekenen, een afschrift van de aanvraag, bedoeld in artikel 24, tweede lid, van de Wet op de rechtsbijstand, dan wel
 - b. Een verklaring van het bestuur van de raad voor rechtsbijstand, bedoeld in artikel 7, derde lid, onderdeel e, van de Wet op de rechtsbijstand waaruit blijkt dat zijn inkomen niet meer bedraagt dan de inkomens bedoeld in de algemene maatregel van bestuur krachtens artikel 35, tweede lid, van die wet;

TENEINDE:

Te horen eisen als volgt:

A. INLEIDING

1. Deze zaak betreft de plannen tot sloop van de door de architecten Robbrecht en Daem zeer recent, in 2003, gerealiseerde Robbrecht en Daem-vleugel aan het Museum Boijmans Van Beuningen (hierna: “**het Museum**”).
2. Vijftien jaar (!) na oplevering werden Robbrecht en Daem geconfronteerd met plannen tot sloop van de door hen ontworpen vleugel. Direct nadat in juni 2018 werd aangekondigd dat het museum dicht moest wegens het achterstallige onderhoud en asbestsanering van de Van der Steur- en Bodon vleugels, kregen Robbrecht en Daem een ‘voorstudie’ te zien in de vorm van een kort filmpje van architectenbureau ZUS (**EP[X]**). Op dit filmpje was te zien dat de Robbrecht en Daem-vleugel in het ‘nieuwe’ Boijmans niet voorkwam. Dat filmpje werd destijds door Boijmans (Sjarel Ex) vervaardigd en openbaar gemaakt. Het toonde een ‘wensbeeld’ van hoe de directie van Boijmans de asbestsanering voor zich zag.

ZUS New Boijmans Museum Study

3. Vervolgens ontstond een kafkaëske situatie. Zonneklaar was dat de sluiting van het Museum niet op functioneren van de Robbrecht en Daem-vleugel zag. De heer Ex gaf zelfs aan dat er “eigenlijk niks” mis was met het oude museum.¹ En sterker, de Robbrecht en Daem vleugel was het enige deel van het museum waar volstrekt “eigenlijk niks” mis mee was: er zat zelfs geen asbest in. Tegelijkertijd besloten de gemeente Rotterdam (hierna: “**de Gemeente**”) en het Museum dat zij een museum met een nieuwe aanblik wilden en dat daartoe de meest recente, met gemeenschapsgeld gerealiseerde, aanbouw gesloopt moest gaan worden. De aanblik waar niet lang daarvoor nu juist heel duidelijk en expliciet voor werd gekozen zou moeten wijken, samen met 5000 m2 (!) gebouwruimte waar “eigenlijk niks” mis mee was.
4. De nieuwe plannen schetsten ieders verbazing: er werd op plekken ook wel gesproken van ‘verwend kindergedrag’: Museum Boijmans wilde iets nieuws in plaats van het nieuwe dat men al gekregen had (en waarvoor zij ook lang had verzocht bij de Rotterdamse gemeenschap). Vanuit het oogpunt van duurzaamheid is sloop van een recent vervaardigd goed functionerend museaal bouwdeel een *affront*. Er zijn eiseressen ook geen voorbeelden bekend van goed functionerende museale gebouwen die met een dergelijke summiere onderbouwing na zo’n korte periode al tegen de vlakke moeten voor een ‘hernieuwde huisvestingswens’ van een museum. Zeker niet van publiek geld. De Engelse kwaliteitskrant *The Guardian* verwoordde dit als volgt:²

“That is the museum’s achilles heel. It is currently engaged in a €260m renovation of its handsome 1930s building, led by icon-makers Mecanoo, whose wiggly shaped plan involves demolishing an entire (award-winning) wing that was only built in 2003, at a cost of €17m. Its architects, Robbrecht and Daem, are suing the museum to try to prevent demolition, and it’s hard not to view the proposal as an act of staggeringly wasteful vandalism, particularly given the climate emergency.”
5. Robbrecht en Daem waren evenzeer verbaasd. Totdat de directie besloot dat zij een nieuw museum wilde, vernamen Robbrecht en Daem nooit enige wanklank over het bouwdeel dat

¹ <https://www.ad.nl/rotterdam/renovatie-boijmans-van-beuningen-duurt-twee-jaar-langer-maar-museum-en-park-beloven-dan-wel-parels-te-worden~ade95147/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.bing.com%2F>

² <https://www.theguardian.com/artanddesign/2021/nov/12/slapstick-architecture-ikea-salad-bowl-rotterdam-depot-boijmans-van-beuningen>

naar hun ontwerp was gebouwd, en welk bouwdeel een belangrijk onderdeel van hun oeuvre uitmaakt.

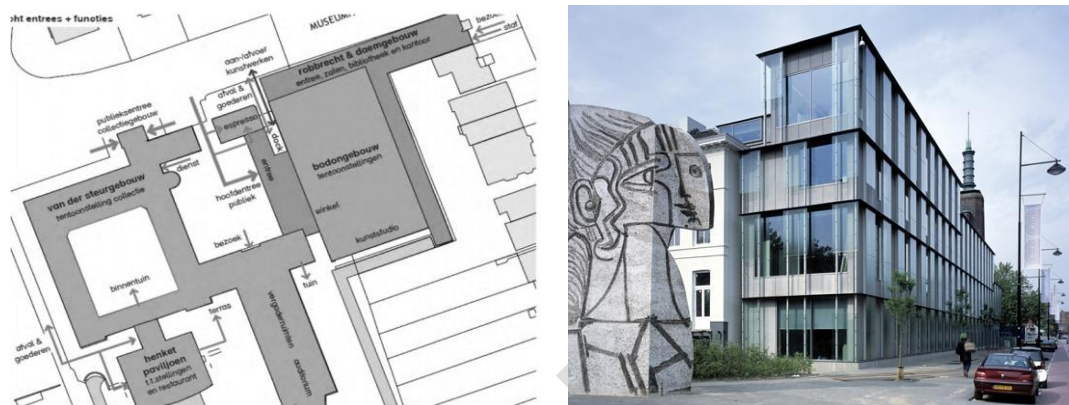
6. De architecten proberen inmiddels al ruim 5 jaar lang in overleg te treden met de Gemeente om de kwestie op te lossen. De Gemeente zegt wel steeds zich de gerechtvaardigde belangen van Robbrecht en Daem aan te trekken, maar dat is 'word play': in feite blijven antwoorden op vragen al jarenlang onbeantwoord, worden toezeggingen om Robbrecht en Daem te betrekken volstrekt niet nagekomen en is er geen enkele blijk dat er ook maar enige inspanning is verricht om te zoeken naar alternatieve architectonische oplossingen. Bijvoorbeeld oplossingen die rekenschap geven aan zowel de veranderde wensen van het Museum zonder – evenwel – over te gaan tot de (totale) destructie van de Robbrecht en Daem-vleugel.
7. Naast de zeer onzorgvuldige procedure waarop hierna in wordt gegaan, speelt ook de vraag hoe de argumenten van de Gemeente voor sloop moeten worden gewaardeerd, op het moment dat die redenen niet zien op het functioneren van het bouwdeel zelf, maar slechts opkomen nadat men heeft bedacht iets 'nieuws' te willen en het bouwwerk ten gevolge van dat idee vernietigd moet worden.
8. Ten slotte is het Robbrecht en Daem gebleken dat ook politieke controle tekortschiet. Door tal van andere missers en tegenslagen is er sedert 2018 zeer traag geopereerd. Gevolg is dat het Museum al jarenlang gesloten is en een prachtige kunstcollectie al jarenlang aan de Rotterdamse burger onthouden wordt. De druk om 'dan maar' akkoord te gaan met het enige plan dat voorligt – sloop van de Robbrecht en Daem vleugel – is immens geworden. Het project is door toedoen van gedaagden, en in weerwil van de aansporingen van eiseressen om alternatieve scenario's te maken, in een 'koker gedouwd'.
9. Robbrecht en Daem zijn daardoor gedwongen om de kwestie aan Uw Rechtbank voor te leggen.

B. FEITEN

B.i. Achtergrond

10. Eerst stappen wij terug naar het verleden. Niet lang geleden stond er niets op de plek waar nu de Robbrecht en Daem vleugel staat. Hoe is de Robbrecht en Daem vleugel daar gekomen?
11. Bij het aantreden van Chris Dercon in 1996 als directeur van het Museum Boijmans van Beuningen ontstond het idee om het Museum uit te breiden en de structurele samenhang tussen de verschillende delen (Van der Steur (1935), Bodon (1972), Henket (1991)) te verbeteren. Dercon gaf daarbij namens het Museum specifiek de volgende wensen aan:
 - Het Museum moest meer "gezicht" krijgen aan de Westersingel; tot dan keek de bezoeker vanuit de Westersingel tegen de gesloten bakstenen gevel van het Bodon bouwdeel aan;
 - De kunst moest worden geëtaleerd aan de straat, dus toegankelijker zijn voor de passant door de zichtbaarheid vanaf de straat te realiseren;
 - Er diende meer vloeroppervlak te zijn voor tentoonstellingen en kantoorruimte. Voor wat betreft de tentoonstellingsruimtes was er tevens behoefte aan kleinere ruimtes dan de grote zaal in het Bodon bouwdeel om ruimte te bieden voor (al dan niet tijdelijke) hedendaagse tentoonstellingen;

- Heldere logistiek voor kunst en bezoekers; en het
- Toevoegen van een publiek toegankelijke bibliotheek, digitaal depot en educatiecentrum.

Links: Plattegrond bouwdelen MBVB. Rechts: de door Robbrecht en Daem ontworpen vleugel.

12. De beperkte en smalle ruimte rondom Bodon en aan de Museumparkstraat, maakte dit een bijzonder complexe ontwerpopgave. Robbrecht en Daem kregen de opdracht, mede op grond van hun expertise op het gebied van het vormgeven van tentoonstellingen, ervaring met het huisvesten van beeldende kunst en vertrouwdheid met het respectvol opereren binnen een historische context.³
13. In 1996 werd er een Programma van Uitgangspunten met daarbij de notitie 'Stroomversnelling' gepubliceerd. De Robbrecht en Daem-vleugel wordt in de notitie aangeprezen als de verwezenlijking van deze wens en het enige uitbreidingsalternatief waarbij gedacht is *"aan alle door het museum gewenste nieuwe functies"*.
14. Ruim zeven jaar is er aan het ontwerp en de realisatie van de meest recente uitbreiding van het Museum gewerkt.⁴ In 2003 is de Robbrecht en Daem-vleugel voltooid.
15. De door Robbrecht en Daem ontworpen vleugel is een goed voorbeeld van de Nieuwe Eenvoud, een Vlaamse architectuurstroming die in de laatste decennia van de twintigste eeuw tot ontwikkeling kwam. De architectuur van Robbrecht en Daem staat bekend om de subtile relaties die het aangaat met kunst, de stad en de geschiedenis. De Robbrecht en Daem-vleugel is een sleutelwerk uit het oeuvre van Robbrecht en Daem.⁵
16. Na de verwezenlijking van de vleugel is steeds gesproken over een geslaagde verbouwing. Uit het Evaluatierapport uit 2003 blijkt dat aan alle wensen van het Museum is voldaan

3 Preadvies.

⁴ L'histoire se repete: ook destijds werd beroep gedaan op gemeenschapsgeld. De Uitbreidingswens van Boijmans om gezicht te krijgen aan de Westersingel vereiste verder de aankoop en sloop van een stadsvilla op de hoek van de Westersingel. De Wens van Boijmans om de Robbrecht en Daemvleugel te realiseren op deze plek was echter dermate serieus dat dit wel gerealiseerd werd.

⁵ Paul Robbrecht en Hilde Daem ontwierpen voorts onder meer het concertgebouw in Brugge, de stadshal in Gent, het tentoonstellingsgebouw van het Middelheim in Antwerpen, het onthaalgebouw van het Rubenshuis in Antwerpen en de nieuwe BRUSK kunsthall aan het Groeningemuseum in Brugge.

[EP[X]]. Daarnaast blijkt uit de cultuurhistorische verkenning dat de intenties met de realisatie van de vleugel zijn verwezenlijkt EP[X].

Cultuurhistorische verkenning (2019):

[...] De volgende foto's tonen de situatie van kort na de opening en laten duidelijk de oorspronkelijke intenties zien.

Sterkere zichtbaarheid van én verbinding met de stad (gezicht aan de Westersingel, etaleren van kunst aan de staat, laad-en lossuis aan de straat), meer ruimtes voor exposities en kantoorfuncties: zie de foto's op deze pagina.

Functionele en heldere logistiek (ruime ontvangsthallen, duidelijk circuit voor bezoekers) en de inpassing van publiek toegankelijke studieruimtes: zie de foto's op de volgende twee pagina's.

17. Direct na de realisatie van de bouw schreven onder meer de landelijke dagbladen, de vakpers en het Museum zelf over de bijzonder geslaagde uitbreiding. Ook in de jaren daarna is de Robbrecht en Daem-vleugel onderwerp geweest van verschillende publicaties, EP[X].

NRC 2003 – “Rotterdam heeft ‘nieuw museum’”.⁶

“De voorheen afgesloten binnenplaats van het gebouw met de markante toren, herbergt de nieuwe ingang en een museumshop. Het maakt door zijn openheid nu weer deel uit van de publieke ruimte.” (EP[X]).

De Volkskrant 2003 – “Dercon laat pratend museum achter”.⁷

“[...] kristallijnen gebouw, dat meer dan voorheen zijn poorten heeft geopend naar de stad. Een transparante, ‘urbane’ constructie van beton en glas die aansluit bij de architectuur van Rotterdam.” (EP[X]).

Trouw 2003- “Eenvoud biedt welkome sfeer”.⁸

“Architect Paul Robbrecht van het Gentse architectenbureau Robbrecht en Daem is erin geslaagd om de nieuwe opzet voor de routing (dat wil zeggen het wandeltracé door zowel de oud- als de nieuwbouw) op een behendige wijze op te nemen in de uitvoering van zijn opvattingen over de wijze hoe een museum uiteindelijk moet functioneren.” (EP[X]).

De Standaard 2003 – “Architectuur voor de kunst en de stad”.⁹

“Opmerkelijk is dat de renovatie teruggrijpt naar de oorspronkelijke opzet van het museum. Zo werd de binnenplaats van het oude gebouw van Van der Steur omgevormd tot een voorplein met monumentale beelden. Naar dat voorplein werd ook de toegangspartij, die niet opgewassen was tegen de toeloop bij grote tentoonstellingen, verlegd. Het is een simpele maar effectieve ingreep. De oorspronkelijke symmetrie van het gebouw, die door de aanbouw van de Bodon-vleugel helemaal uit evenwicht was geraakt, wordt hersteld. Het nieuwe voorplein is een cadeau aan de stad, want door zijn tegelijk intieme en publieke karakter kan het een uitzonderlijke ontmoetingsplaats worden.” (EP[X]).

⁶ <https://www.nrc.nl/nieuws/2003/05/09/rotterdam-heeft-nieuw-museum-7638094-a208114>

⁷ <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/dercon-laait-pratend-museum-achter-be123155/>

⁸ <https://www.trouw.nl/nieuws/eenvoud-biedt-welkome-sfeer-b506c79d/>

⁹ https://www.standaard.be/cnt/dst10052003_060

Prof. Dr. Wouter Davidt 2003 – “Robbrecht and Daem and the Boijmans Van Beuningen Museum, Architectural interventions so that things may overlap”.¹⁰

“Unlike in many other renovation or expansion projects, Robbrecht en Daem have shown a remarkable integrity, confronted with this hybrid situation. For all often ambitious renovation plans are made at the expense of the original architectural situation. [...] Realising this, Robbrecht and Daem have chosen to respect the existing situation within the Boijmans. [...] The architects strove towards turning the new Boijmans into ‘a museum where things overlap’, but not as a result of disorder and impenetrability, but of precision and commitment. The extension operation is mainly one of condensation, ‘intension’ or ‘enlargement’. The existing elements are simultaneously illuminated, articulated and connected.” (EP[X]).

Van Uffelen 2010 – “Architecture History Collections”.

“[...] the Museum Boijmans-Van Beuningen in Rotterdam is a complex amalgam of sections all built in different times. The new building transforms the museum into a single entity again. Green-tinted glass sheets introduce a rhythm into the façade that looks austere and elegant, while its layering also gives hint of complexity of the building. Inside, there is a striking link between Adrianus Van der Steur’s 1935 brick building and the new one: old and new interlock without any brusque movements and turn the museum into a building that is both coherent and flexible.” (EP[X]).

B.ii. Nimmer enige wanklank

18. Robbrecht en Daem hebben vanaf de oplevering tot aan de ontvangst van het bericht dat de Robbrecht en Daem-vleugel wordt gesloopt nimmer een klacht ontvangen over de door hen gerealiseerde vleugel.

B.iii. Uitzonderlijk onzorgvuldige procedure

19. Vanaf de aankondiging dat sloop op de agenda stond is uitzonderlijk onzorgvuldig met de belangen van Robbrecht en Daem omgesprongen. Elke opening tot (constructief) overleg is uit de weg gegaan en afspraken om Robbrecht en Daem op de hoogte te houden van de voortgang worden keer op keer geschonden. Dit wordt duidelijk uit onderstaande tijdlijn (welke ook grafisch overgelegd zal worden als **EP[X]**). Samengevat: afspraken worden stelselmatig afgezegd, er wordt meestal niet geïnformeerd, en er is in de afgelopen 5 jaar nog nooit vooraf en op tijd geïnformeerd. En vooral: op geen enkel moment zijn alternatieve scenario's voorgelegd (laat staan dat enige uitleg is geboden waarom deze alternatieve scenario's niet wenselijk zouden zijn). Ook is op geen enkel moment overleg gevoerd over mogelijke aanpassingen aan de Robbrecht en Daem-vleugel, ondanks aangegeven bereidheid mee te denken.
 - Op 20 juni 2018 kregen Robbrecht en Daem bericht van de heer Reinhoud (projectdirectie) dat het museum gesloten zou worden in verband met grootschalig onderhoud.
 - In september 2018 werden Robbrecht en Daem door de heer Ex door middel van een film van het Rotterdamse architectenbureau ZUS **[EP[X]]** (hierboven reeds aangehaald) geconfronteerd met de plannen tot sloop van hun vleugel.

(mei 2003). ‘Robbrecht and Daem and the Boijmans Van Beuningen Museum, Architectural interventions so that things may overlap’. *Maandberichten Museum Boijmans van Beuningen*, p. 2-7. Geraadpleegd van <https://biblio.ugent.be/publication/292349/file/6774734.pdf>

AC&R

- Op 21 december 2018 heeft de Gemeente zonder voorafgaand overleg een uitnodiging verstuurd “*om het glas te heffen*” (!) op de renovatie (en de sloop van de Robbrecht en Daem-vleugel).
- Op 16 januari 2019 hebben Robbrecht en Daem kenbaar gemaakt aan de Gemeente dat hen openlijk om reactie werd gevraagd door journalisten omtrent de sloop van hun vleugel. Zij gaven aan de reden hiervan niet te kennen en uitten, gezien de negatieve publicaties, hun zorgen over de aantasting van hun eer en goede naam.
- Op 14 maart 2019 hebben Robbrecht en Daem naar aanleiding van een overleg met de Gemeente (d.d. 6 februari 2019) een gespreksverslag per e-mail verzonden. In het gesprek is herhaald dat het achterstallige onderhoud en de asbestsanering zich niet voordoen in de Robbrecht en Daem-vleugel. In het gesprek van 6 februari 2019 is afgesproken dat Robbrecht en Daem op de hoogte zouden worden gehouden van de ontwikkelingen. Op de e-mail van Robbrecht en Daem van 14 maart 2019 is niet gereageerd.
- Op 27 juni 2019 hebben Robbrecht en Daem een brief verzonden aan de Gemeente en het Museum. Hierin is wederom verwezen naar het gebrek aan dialoog, de ongefundeerde uitlatingen en de niet-nakoming van de afspraken van 6 februari 2019. Hierop is geen inhoudelijke reactie ontvangen. Er werd enkel een voorstel gedaan voor een afspraak (pas twee maanden later), die vervolgens werd afgezegd (zie ook hierna, per e-mail d.d. 20 augustus 2019).
- Wegens het ontbreken van een inhoudelijke reactie hierop, hebben Robbrecht en Daem op 23 juli 2019 verzocht om een inhoudelijke reactie, vóór het geplande Programma van Eisen op 14 augustus 2019. Een inhoudelijke reactie van de Gemeente ontbrak opnieuw.
- Op 20 augustus 2019 liet de Gemeente weten dat hun afspraak met Robbrecht en Daem op 29 augustus 2019 geen doorgang kon vinden.
- Het Programma van Eisen is voorts vastgesteld zonder Robbrecht en Daem hierover te informeren. Op 2 oktober 2019 hebben Robbrecht en Daem wederom hun teleurstelling laten blijken over dat de nieuwe geplande afspraak die op 26 september 2019 plaats zou vinden weer geen doorgang kon vinden door afzegging van de gemeente Rotterdam, minder dan twee uur voor het gesprek. Ondertussen konden Robbrecht en Daem al maandenlang niet deelnemen aan een zowel in de pers als binnenskamers gevoerd debat, omdat zij nog steeds geen informatie hadden ontvangen van de gemeente.
- Op 11 december 2019 hebben Robbrecht en Daem opnieuw een verzoek gedaan om informatie, onder meer het Programma van Eisen, te ontvangen. Aan dit verzoek is door de Gemeente geen gehoor gegeven. Er is verder beklag gedaan over de afspraken die structureel worden uitgesteld of zelfs niet doorgaan. Daarnaast is aangekaart dat het doen van uitlatingen in de media over het verdwijnen van de Robbrecht en Daem-vleugel – ondanks dat de Gemeente hier eerder op is gewezen – nog steeds plaatsvindt.
- Op 18 juni 2020 hebben Robbrecht en Daem de Gemeente verzocht om ten minste de redenen met betrekking tot de sloop van de Robbrecht en Daem-vleugel te delen. In antwoord hierop, op 17 juli 2020, heeft de Gemeente geenszins uitputtende “enkele” redenen genoemd. De aldaar genoemde redenen zijn, met uitzondering van de wens om een andere ‘loading dock’ te creëren, geheel verschillend van de redenen die nu worden genoemd.
- Op 11 augustus 2020 en 4 september 2020 hebben Robbrecht en Daem de Gemeente verzocht om ten minste de hoofdredenen van de geplande sloop te verstrekken. De gemeente Rotterdam stuurde het PvE mee, maar het noemen van (in ieder geval) de hoofdredenen voor de sloop liet de Gemeente achterwege.
- Tussen september 2020 en mei 2021 werd over en weer gecorrespondeerd, er werden plannen gemaakt voor een bijeenkomst (op 8 oktober 2020), deze bijeenkomst vond niet

plaats. Voorts werd de toezegging om Robbrecht en Daem op de hoogte te houden van de voortgang opnieuw geschaad.

- Op 26 mei 2021 moesten Robbrecht en Daem uit de media vernemen dat er een persbijeenkomst had plaatsgevonden waarin is besloten dat het plan voor de verbouwing radicaal was gewijzigd.¹¹ Er was een nieuw Structuurontwerp gepresenteerd. Ook in dit ontwerp ontbrak de vleugel van Robbrecht en Daem. Opnieuw was er voorafgaand aan de bijeenkomst en presentatie geen informatie verstrekt aan de architecten.
- Op 3 juni 2021 vond voorts een Commissievergadering plaats, waarin het Structuurontwerp werd gepresenteerd. Uit de schriftelijke beantwoording van vragen van de Commissie vernamen cliënten voorts dat dit nieuwe plan *“niet met behoud van het bouwdeel Robbrecht en Daem gerealiseerd [kan] worden”*.
- Op 18 juni 2021 werd in de raad besloten tot een verkenning van een half jaar van het Structuurontwerp. Robbrecht en Daem zijn hierover niet geïnformeerd.
- Op 16 december 2021 werd voorts het raadsvoorstel over renovatie van het Museum aangenomen door de gemeenteraad. Robbrecht en Daem vernamen dit nieuws via de pers, waarna zij een e-mail ontvingen van de Gemeente.
- Nadat het in de eerste helft van 2022 stil bleef aan de zijde van de Gemeente, ontvingen Robbrecht en Daem op 6 juli 2022 het bericht dat – een maand eerder – op 7 juni 2022 een Nota van Uitgangspunten was vastgesteld. Een van de Uitgangspunten die hier naar voren kwam was de sloop van de vleugel.
- Verder bleef het in 2022, afgezien van berichten in de pers over een conflict tussen de museumdirectie en de Gemeente Rotterdam, problemen met het rondkrijgen van de financiering, en een bericht over een wisseling van de wacht, de heer Knipping zou de heer Dijckmeester opvolgen, stil.
- Op 25 januari 2023 is er een overleg geweest tussen Robbrecht en Daem en de heer Knipping. In het gesprek is opnieuw door Robbrecht en Daem aangekaart dat zij het betreuren dat er nooit onderzoek is gedaan mét behoud van de Robbrecht en Daem-vleugel als premisse, en is er opnieuw op gewezen dat het overleg met Robbrecht en Daem al jarenlang niets meer dan een vervelende hindernis lijkt te zijn ‘die even afgevinkt moet worden’.
- In de e-mail van 17 februari 2023 werden op voorstel van de Gemeente afspraken gemaakt, waaronder de afspraak dat de Gemeente zich *“engageert om in de toekomst ruime op voorhand te communiceren met Robbrecht en Daem”*.
- De afspraak om ruim op voorhand te communiceren werd in het opvolgende contactmoment direct geschonden. Er werd op 6 april 2023 een persbericht rondgestuurd, en Robbrecht en Daem kregen diezelfde dag de mededeling van de heer Van Ulden *“Hierbij alvast het persbericht dat zojuist is verstuurd”*.
- Op 7 april 2023 is er telefonisch contact geweest met de heer van Ulden. Naar aanleiding daarvan is er door Robbrecht en Daem een brief verstuurd waarin de bezwaren aan de heer Ulden zijn medegedeeld. Hierop kwam enkel een bevestiging van ontvangst, maar ontbrak een inhoudelijke reactie.
- In de maanden juni en juli 2023 werd het ‘herstellen van Erfgoed’ voor het eerst als hoofdreden aangehaald voor de sloop. Tezamen met dat nieuws moesten Robbrecht en Daem wederom uit de pers vernemen dat er voor drie van de vier bouwdelen een Rijksmonumentenvergunning is aangevraagd (de bouwdelen Van der Steur, Bodon en Henket).

Robbrecht en Daem hadden sterk de indruk dat deze monument-statussen zouden worden aangegrepen om de sloop van de Robbrecht en Daem-vleugel te rechtvaardigen, en hebben dat geuit en bezwaar gemaakt tegen dit Besluit van de RCE.

- De RCE heeft in haar Beslissing op Bezwaar d.d. 20 december 2023 (ondanks dat Robbrecht en Daem bij dit besluit niet als belanghebbende konden worden aangemerkt) opgenomen dat *“het bouwdeel van Robbrecht en Daem als constructief en functioneel geheel met het bouwdeel Bodon daarmee ook onder de bescherming [valt]” (EP[X])*.
 - Op 2 januari 2024 kregen Robbrecht en Daem het bericht dat, een paar weken eerder, op 19 december 2023 een Erfgoedvisie was vastgesteld door de commissie.
 - Op 5 februari 2024 verzochten Robbrecht en Daem aan de Gemeente om de bevestiging van het RCE dat de Rijksmonumentale bescherming van het Bodon-bouwdeel mede het Robbrecht en Daem-bouwdeel omvat, op te nemen in de ‘Erfgoedvisie’ zodat de Gemeenteraad(scommissies) volledig worden geïnformeerd. Dat verzoek werd door de advocaten van de Gemeente op 29 februari 2024 afgewezen.
 - Op 13 februari 2024 kregen Robbrecht en Daem excuses van de heer Van Ulden zo lang niets van zich te hebben laten horen.
 - Op 28 mei 2024 ontvingen Robbrecht en Daem het bericht dat, een week eerder, op 21 mei 2024 een Voortgangsrapportage was gepubliceerd.
 - Door de Gemeente werd voorgesteld om op 4 juli 2024 een afspraak in te plannen voor overleg, op 25 juni 2024 werd nogmaals om ‘lenigheid’ van Robbrecht en Daem gevraagd en voorgesteld om ook nog een ‘voorbereidend overleg’ in te plannen op 28 juni 2024 (drie dagen later).
 - Als snel bleek waarom dit spoedoverleg nodig was. In de ochtend van 28 juni 2024 moesten Robbrecht en Daem (wederom) uit de pers vernemen dat er om 12.30 uur een Persbericht verzonden zou worden waaruit zou blijken dat de Robbrecht en Daem-vleugel gesloopt zou worden. Ook dat overleg kwam te laat.
20. Ondanks het bovenstaande blijft de Gemeente beweren rekening te houden met de belangen van Robbrecht en Daem. Die opmerkingen kunnen niet anders geduid worden dan een door een communicatieadviseur naar voren gebrachte holle frase, als ‘politieke spin’ dus, om een *air* van aanvaardbaarheid mee te geven aan de praktijk waarin al ruim 5 jaar lang een daadwerkelijk constructief overleg is uitgebleven. Robbrecht en Daem werden telkens geconfronteerd met voldongen feiten of met stilzwijgen op hun legitieme en terechte vragen.
21. Niet enkel het gebrek aan overleg maakt dat de belangen van Robbrecht en Daem onvoldoende zijn gerespecteerd, ook is duidelijk dat de projectdirectie in het gehele gemeentelijke besluitvormingsproces de bredere blik (realisering van de doelstellingen van Boijmans met behoud van het bestaande) uit de weg is gegaan. De projectdirectie heeft de vleugel van begin af aan negatief geframed (te beginnen bij de film van ZUS) en zo de wens tot een ambitieuze renovatie onverdroten doorgezet. Deze herhaaldelijk onjuiste, misleidend relativerende uitspraken richting de gemeenteraad(commissies) zijn bijzonder schadelijk voor de ‘neutraliteit’ van het proces.
- Ter kennelijke rechtvaardiging van de sloop is de projectdirectie bepaalde mankementen aan de Robbrecht en Daem-vleugel gaan verbinden. Het gaat steeds om mankementen die Robbrecht en Daem in de 15 jaar daarvoor nog nooit hebben gehoord, niet van het museum, niet van de gemeente, niet van museumbezoekers, niet uit de media en niet uit de vakpers. Het aanhalen van deze mankementen gebeurde op zodanige manier dat noch rekening wordt gehouden met de belangen van Robbrecht en Daem als architect, noch

rekening wordt gehouden met de eer en goede reputatie van Robbrecht en Daem. Het heeft geleid tot negatieve publiciteit waarvoor Robbrecht en Daem de projectdirectie als onderdeel van de Gemeente Rotterdam verantwoordelijk acht.

- Er zijn aan de Gemeenteraad(scommissies) geen (serieuze) alternatieven aangeboden. Er zijn drie scenario's genoemd, maar daar is het bij gebleven. Alleen van het 'ambitiescenario' zijn ontwerpschetsen getoond. Zie daarover ook het Preadvies van de commissie Omgevingskwaliteit + Cultureel Erfgoed: *"De 'basis+ variant' behelst op dit moment meer een benaderingswijze dan dat het een ontwerp is."*
- In de vergaderingen van de Commissie Welstand en Monumenten is meermaals geschermd met preadviezen die zouden nopen tot sloop van de Robbrecht en Daem-vleugel. Uit het advies van de Commissie voor Welstand blijkt echter geenszins dat Welstand welwillend stond tegenover (de gehele) sloop van de vleugel. Welstand heeft zelfs de opdracht gegeven om vanuit stedenbouwkundig oogpunt te onderzoeken of het *"werkelijk nodig is het bouwdeel van Robbrecht en Daem in zijn geheel te verwijderen"*.¹² (EP[X]). Ook uit het Raadsvoorstel van 25 mei 2021 (EP[X]), volgt dat *"de adviseurs van de Commissie voor Welstand en Monumenten (Cie W+M) en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) nog niet overtuigd [zijn] van bepaalde ontwerp oplossingen"*. Ook in 2023 was Welstand nog niet overtuigd: *"Een andere kijk op het vraagstuk van de hoofdroute kan ook een ander licht werpen op het voorstel om de uitbreiding van Robbrecht en Daem te slopen. De ontmanteling van dit bouwdeel blijft in de ogen van de commissie namelijk een pijnlijk gegeven."*
- En ook in het meest recente Raadsvoorstel wordt nagelaten te vermelden dat het nu voorgestelde plan een opnieuw duurder plan is, met een museum dat langer dicht is.
- Wanneer Robbrecht en Daem wel om input werd gevraagd was dit slechts 'voor de buhne'. Die input werd vaak verzocht in een stadium dat men al besloten had (dus: alleen maar om te kunnen zeggen dat er om input is gevraagd) en hoe dan ook is hier niets mee gedaan.

B.iv. Berichtgeving in de pers

22. Ook in de media deed de voorgenomen sloop stof opwaaien, EP[X].

Guardian 2021 – "Slapstick architecture: how a €3.99 Ikea salad bowl became part of the Rotterdam skyline".¹³

"That is the museum's achilles heel. It is currently engaged in a €260m renovation of its handsome 1930s building, led by icon-makers Mecanoo, whose wiggly shaped plan involves demolishing an entire (award-winning) wing that was only built in 2003, at a cost of €17m. Its architects, Robbrecht and Daem, are suiciding the museum to try to prevent demolition, and it's hard not to view the proposal as an act of staggeringly wasteful vandalism, particularly given the climate emergency."

¹² https://rotterdam.raadsinformatie.nl/document/10179838/1/s21bb006169_1_38867_tds

¹³ <https://www.theguardian.com/artanddesign/2021/nov/12/slapstick-architecture-ikea-salad-bowl-rotterdam-depot-boijmans-van-beuningen>

NRC 2019 – “Geen tabula rasa voor het museum”¹⁴

“Het vonnis is een slecht bewaard geheim. Het staat in anonieme brochures die niet voor verspreiding zijn bestemd. De sloop heet, in verhullend managersjargon, “ambitiescenario”, de vleugel heet “disfunctioneel”. Aan het einde van de brochure is de vleugel weggepoetst en is het museum “toekomstbestendig”, klaar om dichte drommen buitenlandse toeristen te ontvangen.”

[...]

“Dat een museumdirecteur anders denkt dan zijn voorganger hoort bij het leven. Maar dat hij laat slopen wat zijn voorganger bouwde is aberrant. Chris Dercon overtuigde het stadsbestuur 17 miljoen neer te tellen voor de uitbreiding van 2004. Sjarel Ex vraagt nu, even terecht, 158 miljoen om het museum te restaureren en te verduurzamen. Maar daarbovenop zou hij 55 miljoen willen om het werk van zijn voorganger weer ongedaan te maken.”

Hoogleraar architectuurtheorie Lara Schrijver op Vers Beton 2019 – “Architectuur is geen mode-artikel”.¹⁵

“Maar dat deze problemen worden aangegrepen om een bijzonder ambitieus plan neer te zetten, roept vragen op. Ondanks protesten uit diverse hoeken werd enkele jaren terug besloten tot de bouw van het Depot in het Museumpark, en is het bouwproces nu ruim halverwege. Ook met de suggestie – die steeds sneller realiteit lijkt te worden – dat de meest recente aanbouw van Robbrecht en Daem uit 2003 zal moeten verdwijnen, lijkt het museum verontrustend rigoreus. Zijn andere mogelijkheden überhaupt nog overwogen?”

C. GRONDEN VAN DE EIS

C.i. Juridisch kader

23. Met de doorgang van de voorgenomen plannen maken de Gemeente en het Museum inbreuk op de persoonlijkheidsrechten van Robbrecht en Daem, althans handelen zij onrechtmatig jegens Robbrecht en Daem.
24. Dat er voor de sloop van een uniek gebouw een gegronde reden dient te bestaan is door de Hoge Raad bevestigd.

HR 6 februari 2004, RvdW 2004/31, ECLI:NL:HR:2004:AN7830 (Jelles/Zwolle):

“4.6. [...] Gaat het om unieke exemplaren, zoals veelal bij gebouwen het geval is, dan kan van de eigenaar onder omstandigheden verlangd worden dat hij slechts dan tot vernietiging overgaat indien daarvoor een gegronde reden bestaat en hij zich de gerechtvaardigde belangen van de maker ten minste in zoverre aantrekt dat hij er desgevraagd voor zorg draagt het bouwwerk behoorlijk te doen documenteren, althans de maker de gelegenheid biedt daartoe zelf het nodige in het werk te stellen.” (Onderstrepingen zijn toegevoegd).

¹⁴ <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/05/23/geen-tabula-rasa-voor-het-museum-a3961191>

¹⁵ <https://www.versbeton.nl/2019/02/architectuur-is-geen-mode-artikel/#:~:text=In%20de%20architectuur-wereld%20is%20er, van%20meervoudigheid%20in%20de%20architectuur.>

25. Vervolgens is in de jurisprudentie bevestigd dat het in beginsel op de weg van de eigenaar ligt om aan te tonen dat er voor die verwijdering een gegronde reden bestaat.

Hof Arnhem-Leeuwarden 12 november 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:8518 (Virtuele Boteringepoort):

3.11.[...]. Indien het gaat om de vernietiging van een uniek werk, of zoals in het onderhavige geval de verwijdering van een uniek werk, dan dient door de eigenaar van het werk te worden aangetoond dat voor de verwijdering daarvan een gegronde reden bestaat. (Onderstrepingen zijn toegevoegd).

26. Bij de afweging moet er rekening worden gehouden met factoren zoals de aard, bestemming, representativiteit, kwaliteit of zeldzaamheid van het werk, afbreuk aan de werfkracht van het werk, of het een belangrijk werk uit diens oeuvre betreft en of de maker enige naam heeft. Deze redenen voor behoud dienen in het licht van de proportionaliteitstoets te worden afgezet tegen de redenen die kunnen bestaan voor de sloop.¹⁶
27. Voorafgaand wordt er nadrukkelijk op gewezen dat bij de uit te voeren proportionaliteitstoets rekening moet worden gehouden met het feit dat het hier niet gaat om gebreken in het bouwdeel zelf, maar dat deze redenen pas ontstonden nadat men de beslissing nam iets 'nieuws' te willen en de bestaande vleugel om die reden moet wijken. Zoals blijkt uit het filmpje van ZUS is de reden voor amotie vooral dat Boijmans zelf toe is aan 'iets nieuws' wat ze zelf mooier vindt. Alle, maar dan ook alle redenen zijn er later bij bedacht.

C.ii. Redenen voor behoud

28. Ten eerste kent de Gemeente, in ieder geval, te weinig gewicht toe aan onder andere de aard en bestemming van het werk, de representativiteit van het werk voor een belangrijke stroming in de architectuur en de relatieve zeldzaamheid. De voornoemde uitgangspunten die door Robbrecht en Daem in acht zijn genomen bij het realiseren van de uitbreiding van het Museum zijn specifiek voor een museum op die locatie. Voor het architectuurhistorische belang en de zeldzaamheid van de Robbrecht en Daem-vleugel wordt verwezen naar de Cultuurhistorische verkenning (2019), bijgevoegd als **EP[X]**. Ook Vermeulen geeft het treffend weer in het NRC (**EP[X]**):

“De derde reden is architecturale kwaliteit. Robbrecht en Daem zijn toppers, met uitgevoerd werk in enkele Europese steden en invloedrijke publicaties ver daarbuiten. Rotterdam heeft een sterke Robbrecht en Daem. Verdubbeling en overlapping, hun geliefde thema, is nergens zo uitgesproken als in hun museumgevel. Over de grote ramen en betonnen panelen heen ligt een onverstoortbaar ritme van drie verdiepingen hoge glazen stroken. De schim van een colonnade overschrijft de industriële materialen met de impressie van een palazzo.

Robbrecht noemde zijn gevel schilderkunstig, omdat de glazen stroken zich als een nieuwe natte laag met de vorige vermengen. Het groenige glas voor het beton levert een treffend portret van het koper en de zandsteen van Van der Steurs entreegebouwtje, dat aan de voet van de toren staat. Dit is een dialoog. Ook van der Steur had een palazzo in gedachten. Het gesprek is rijker dan wat Bodon, een van functionalistische ethiek doortrokken man, zijn van traditionalisme verdachte voorganger te zeggen had. Bodon hernam het metselverband en hield het verder zo sober als hij kon, met goedvinden van zijn oude confrater. De traditionalist geeft de fakkel door, het functionalisme zegeviert: dit soort teleologische conversatie bevestigt de

¹⁶ J.J.C. Kabel, noot bij Rb. Amsterdam 21-03-2016, ECLI:NL:RBAMS:2016:1577 AMI 2016/02 (Bovenlanden).

Nederlandse canon. Maar Robbrecht en Daem beroeren een andere snaar: ze raken hun voorganger met street talk en dromen van zuidelijker steden.

Zo eigenzinnig de gevel is, zo dienstbaar is het interieur. Zo is een intieme studiebibliotheek als een précieux meubelstuk in het casco geschoven. Restaurant, entree, kantoren, tentoonstellingsruimte: vele functies zijn overwogen tijdens het ontwerpproces. De finale uitkomst is betrekkelijk, alles is veranderbaar: daar zorgt de eenvoud van de structuur voor.”

29. Bovendien is de beslissing om een jong en goed werkend gebouw van 5000 m² te slopen allesbehalve duurzaam. Temeer nu Robbrecht en Daem zich profileren als voorstanders van duurzaamheid in de architectuur levert deze sloop voor hen reputatieschade op.¹⁷ Verder is de beslissing strijdig met aan Robbrecht en Daem in 1997 verstrekte Uitgangspunten (opgenomen in het PvE 1997), namelijk dat rekening moest worden gehouden “*met de ‘houdbaarheid’ van te bouwen objecten*”. Het is bijna cynisch te noemen dat de Gemeente en het Museum ook in het PvE van 2020 aangeven de ambitie te hebben de renovatie zo duurzaam mogelijk te doorlopen (zodat zij de BREEAM score Very Good kunnen behalen, zie p. 56 PvE techniek en duurzaamheid), terwijl zij tegelijk de wens doorduwt om als onderdeel van die renovatie het meest recente bouwdeel te vernietigen.

PvE 1997, p. 66:

2.13.3.4 Duurzaam Bouwen

De Gemeente Rotterdam heeft als beleidsinzet (mede in het kader van het Investeringsprogramma) de te bouwen gemeentelijke objecten zo duurzaam mogelijk uit te voeren. Dit houdt verband met milieueisen maar ook met de ‘houdbaarheid’ van te bouwen objecten. Hoewel de specifieke uitvoering van deze beleidsinzet het MBvB nog niet heeft bereikt, zal het duurzaamheidsaspect in meest brede zin worden beoordeeld gedurende het ontwerp- en bouwproces.

PvE 2020, p.56:

9.1 algemeen

①	De gemeente Rotterdam en Museum Boijmans Van Beuningen streven duurzaamheid na door het toepassen van het BREEAM-instrumentarium en de DuMo streefwaarden.
---	--

30. Het bewust voorbijgaan aan deze factoren benadrukt het gebrek aan inspanning dat de Gemeente heeft geleverd om de Robbrecht en Daem-vleugel te behouden.

C.iii. Redenen voor sloop

31. Robbrecht en Daem baseren zich in deze dagvaarding op de uitgangspunten genoemd in het recente Ontwerpbesluit (**EP[X]**). Uit deze opsomming blijkt ook weer dat deze slechts zijn bedacht nadat het idee post had gevat om een ‘ambitieuze’ scenario na te streven. De redenen zijn daarnaast veelal tegenstrijdig en rechtvaardigen geenszins de sloop van de gehele Robbrecht en Daem-vleugel.¹⁸

¹⁷ Zie bijvoorbeeld: <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/06/16/architecten-van-te-slopen-boijmans-vleugel-dagvaarden-museum-a4047488> ; Zuiderhuis: vleugje Oosters op Nieuw Zuid (Robbrecht en Daem architecten) | architectura.be ; ROBBRECHT EN DAEM PROFIEL Onvergetelijke plaatsen i door Tine Cooreman, Robbrecht en Daem architecten - PDF Free Download (adoc.pub).

¹⁸ Zoals besproken tijdens de vergadering van de gemeenteraad Rotterdam d.d. 16 december 2021.

1. Een gastvrije entree;
2. Een verbeterde logistiek;
3. Een verbeterde routing;
4. Het in ere herstellen bouwdelen Van der Steur en Bodon; en
5. De verbinding van het museum met de stad en Museumpark.

Ad 1 en 3

32. Het knelpunt van de te kleine entree en routing zijn niet eerder (periode 2003-2018) aan de orde geweest.

Prof. Dr. Wouter Davidt 2003 – “Robbrecht and Daem and the Boijmans Van Beuningen Museum, Architectural interventions so that things may overlap”.¹⁹

“To this end the rather uninteresting entrance with its restaurant and bookshop from 1991 was torn down. In future, visitors will enter the Boijmans through an entrance hall which gives on the central inner court. [...] The entrance is located on the left side, in the new addition designed by Robbrecht and Daem. It is remarkable how it is interwoven with the respective fragments, and distinguishes itself from them at the same time.” (EP[X]).

33. Bovendien moest nog geen 20 jaar geleden (zie punt [x]) de entree ook groter. Dat is toen in samenspraak met het Museum gerealiseerd.

Vers beton 2019: “Architecten reageren op dreigende sloop van hun jongste Boijmans vleugel”.²⁰

“[...] Aan Robbrecht en Daem was daarom ook de opdracht om een nieuwe logica aan te brengen, een opdracht die veel lijkt op de huidige wens van de museumdirectie. Wat was de uitgangspositie waar Robbrecht en Daem mee aan de slag gingen? Ten eerste was de entree, verplaatst door Bodon, op dat moment het tegenovergestelde van de statige trap van Van der Steur. Hij was te smal en ongeschikt voor grote groepen bezoekers. “Wij ontwierpen een nieuw entreegebied in de vorm van een beeldentuin op de binnenplaats, waar veel ruimte is. [...]” (EP[X]).

34. Het is opvallend dat het Museum, zo blijkt uit het PvE d.d. 20 maart 2020 [EP[X]], hetzelfde wil bereiken als voorheen Dercon: een ruimer entreegebied met logische routing, maar nu ten koste van de Robbrecht en Daem-vleugel.

35. Zie over de “entree-kwestie” ook nog Vermeulen in zijn treffende opinie over de kwestie in het NRC:

“En de entree is niet vindbaar. Ik probeer mij een museumbezoeker voor te stellen die afziet van zijn bezoek omdat hij de deur niet kan vinden. Twee burens van het museum kenden soortgelijke perikelen. De Kunsthal en het Architectuurinstituut (nu Nieuwe Instituut) kregen kort na de bouw een directeur die niet ingenomen was met het gebouw dat hij erfde. Beide lieten de

¹⁹ Prof. Dr. Wouter Davidt (mei 2003). ‘Robbrecht and Daem and the Boijmans Van Beuningen Museum, Architectural interventions so that things may overlap’. *Maandberichten Museum Boijmans van Beuningen*, p. 2-7. Geraadpleegd van <https://biblio.ugent.be/publication/292349/file/6774734.pdf>

²⁰ <https://versbeton.nl/2019/01/architecten-reageren-op-dreigende-sloop-van-hun-jongste-boijmans-vleugel/>

oorspronkelijke ontwerper de entree herontwerpen. Geen van hen was zo gek om het stadsbestuur te vragen het gebouw weer af te breken.”

Ad 2

36. Met het verbeteren van de ‘logistiek’ wordt door de Gemeente verwezen naar de *loading dock* (laad- en lossuis) die ontoereikend zou zijn. Dat deze *loading dock* problemen zou opleveren is niet eerder (periode 2003 – 2018) aan de orde geweest. Pas na de beslissing om een “ambitieuze” scenario uit te gaan voeren, bleek de laad- en lossuis ontoereikend.
37. Bovendien wordt in het meest recente ontwerp deze *loading dock* verplaatst. De sloop maakt dus geen plaats voor een nieuwe logistieke oplossing. Die wordt elders gevonden. Het is dan ook volstrekt onduidelijk waarom het voor een laad- en lossuis elders nodig is dat deze vleugel wordt afgebroken.

Ad 4

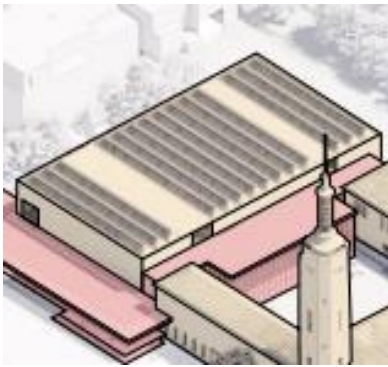
38. Het “in ere herstellen” van de bouwdelen Van der Steur, Bodon en Henket is pas in 2021 voor het eerst genoemd. Dat is dus drie jaar nadat de kokervisie van de sloop was ingezet. Gezien de historische gelaagdheid van het gebouw werd de Robbrecht en Daem-vleugel specifiek afgestemd op de bouwdelen van Bodon en Van der Steur. Zie hiervoor onderstaande (EP[X]):

In 2007 prees Prof. dr. Wouter Davidts (Nostalgie en pragmatiek) het werk van Robbrecht en Daem Architecten nog maar eens, door te zeggen dat “De recente verbouwing van het Museum Boijmans van Beuningen in Rotterdam bewijst dat uitbreidingen en functionele noden niet gepaard hoeven te gaan met symbolisch verlies. Het ontwerp van Robbrecht & Daem slaagde erin om verschillende historische fragmenten van een minstens even hybride en dicht-geslibd gebouw te bewaren, te restaureren én op hun kracht uit te spelen. [...] om ze op basis van die analyse in te schrijven binnen een programmatisch en architecturaal masterplan.” Volgens Dubois (Ons Erfdeel. Jaargang 44, 2001) is de Robbrecht en Daem-vleugel “een gebouw van vandaag opgeladen met een historische erfenis”.

NRC 2021, “Architecten van te slopen Boijmans vleugel dagvaarden Museum”:

“In ons ontwerp hebben we juist goed gelet op wat er was en een extra laag toegevoegd. De geschiedenis van het museumgebouw is er een van gelaagdheid. Ik ben teleurgesteld dat in het nieuwe ontwerp niet eens is gekeken of je juist iets kan toevoegen aan die gelaagdheid. In geen enkel voorstel is het behoud van de vleugel meegenomen.”

39. Daarnaast uit de projectdirectie de kritiek dat de Robbrecht en Daem-vleugel daglicht zou wegnemen in de Bodon-zaal. Dat is vreemd nu de Bodon-zaal (met uitzondering van één zijraam) vanaf boven wordt verlicht. De Robbrecht en Daem-vleugel is gesitueerd aan de voorkant van het Bodon-bouwdeel waardoor daglichttoetreding vanuit de lichtkoven in de Surrealisten-zaal onverminderd het geval is. Voor wat betreft dat ene zijraam, bestaan de zijwanden van de Robbrecht en Daem-vleugel uit grote ramen met matglazen panelen. De matglazen panelen zorgen voor een gefilterd licht in deze museale ruimtes. Het daglicht komt daarmee – in vergelijking met de eerdere bakstenen zijwand met één zijraam – zelfs in toegenomen mate vanaf de zijkant van de vleugel het gebouw binnen. Ook het grote tuinvenster aan de achtergevel is ongemoeid gelaten (zie ook de Cultuurhistorische verkenning EP[X], en hieronder punt [x]).

Links: plattegrond waarop de lichtkoven vanaf boven te zien zijn. Rechts: afbeelding lichtkoven vanaf de zaal.

40. Zie over de daglichttoetreding ook de cultuurhistorische verkenning en onderstaande persartikelen:

Cultuurhistorische verkenning **EP[X]**, p. 42:

“Om de – volgens Robbrecht en Daem- belangrijkste kwaliteiten van de Bodonvleugel te onderstrepen hebben zij het dak met bovenlichten en de achtergevel met groot tuinvenster ongemoeid gelaten. De toegevoegde vleugels aan de flanken zijn lager, iets ingenomen en van een zakelijke eenvoud die aansluit bij de Bodonvleugel (zie foto's volgende pagina).”

Volkskrant 1998: *“Uitbreiding moet van ‘Boijmans’ helder museum maken”*.²¹

“De nieuwe vleugel strekt zich aan de voorkant van het museum over een lengte van zeventig meter uit, tot aan de hoek van Westersingel. De bezoeker die van de Westersingel komt, wordt langs de galerijachtige gevel meegevoerd tot aan de poortdoorgang naar de beeldentuin. Door voor de gevel met manshoge ramen matglazen panelen te zetten, ontstaat een doorschijnend 'gordijn' dat doorkijkjes biedt naar de nieuwe museumbibliotheek en de nieuwe moderne beelden-galerij erachter. Robbrecht en Daem komen zo tegemoet aan een andere eis: het museum moest een meer open karakter naar de straatkant krijgen.”

Trouw 10 mei 2003: *“Eenvoud biedt welkome sfeer.”*²²

“De Surrealistenzaal zijn licht [ontvangt] uit de zijramen (waar in de oudbouw sprake is van lichtkoven op het dak), wat voor een bijzondere, heel lucide sfeer zorgt”

Vers beton 2019: *“Architecten reageren op dreigende sloop van hun jongste Boijmans vleugel”*.²³

“De kwaliteit van de Bodon-zaal zit juist in het daglicht dat rijkelijk van boven komt”, licht Paul Robbrecht zijn ontwerpkeuze toe. “Dat is na onze uitbreiding onverminderd het geval, alleen één venster aan de straatzijde is gesneuveld.” Zijn zoon vult aan: “Aan die zijde is er juist een serie tentoonstellingsruimten bij gekomen waar daglicht zijdelings binnen dringt.”

41. Voorts wordt gewezen op het feit dat de “soundbite” van het in ere herstellen van Bodon op gespannen voet staat met de breed gedragen mening in 1997 dat de façade van Bodon een gesloten indruk maakte (waar men nu juist vanaf wilde). Daarnaast wordt ook in de huidige

²¹ <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/uitbreiding-moet-van-boijmans-helder-museum-maken-b3dd2c76/>

²² <https://www.trouw.nl/nieuws/eenvoud-biedt-welkome-sfeer-b506c79d/>

²³ <https://versbeton.nl/2019/01/architecten-reageren-op-dreigende-sloop-van-hun-jongste-boijmans-vleugel/>

plannen aan de achterzijde juist weer tegen Bodon aangebouwd en blijft Bodon onttrokken aan het zicht door de villa's aan de Westersingel. Niet uitgesloten kan worden dat de reden om Bodon "in ere te herstellen" er wel eens in gelegen kan zijn om in het nieuw gewenste ontwerp gemakkelijker te contrasteren tussen 'oud' (baksteen) en nieuw, zonder zich ook reken-schap te moeten geven aan de ontwerp-kwaliteit van Robbrecht en Daem-vleugel (die reeds opgetrokken is in een eigen kenmerkende stijl en reeds gezicht geeft aan de façade).

Ad 5

42. Nog geen 20 jaar geleden werd de Robbrecht en Daem-vleugel gebouwd om de poorten te openen naar de stad. Dercon's visie was om het museum meer "gezicht" te geven (zie punt [x]). Het bakstenen Bodon-bouwdeel was te gesloten. Met de bouw van deze nieuwe vleugel werd die ambitie werkelijkheid, althans volgens de pers die destijds verslag deed. De bouw onderstreept de geslaagde poging om het museum een toegankelijker karakter te geven, waardoor het museum integraal onderdeel werd van de publieke ruimte.

NRC 2003 – "Rotterdam heeft 'nieuw museum'".²⁴

"De voorheen afgesloten binnenplaats van het gebouw met de markante toren, herbergt de nieuwe ingang en een museumshop. Het maakt door zijn openheid nu weer deel uit van de publieke ruimte." (EP[X]).

De Volkskrant 2003 – "Dercon laat pratend museum achter".²⁵

"[...] kristallijnen gebouw, dat meer dan voorheen zijn poorten heeft geopend naar de stad. Een transparante, 'urbane' constructie van beton en glas die aansluit bij de architectuur van Rotterdam." (EP[X]).

43. Wegens het ontbreken van gegronde redenen verbaast het niet dat de Gemeente ruim 5 jaar lang geen deugdelijke informatie aan Robbrecht en Daem heeft verstrekt, ieder serieus overleg uit de weg is gegaan, en zich ook daarmee de gerechtvaardigde belangen van Robbrecht en Daem onvoldoende heeft aangetrokken.
44. Het voorgenoemde schaadt Robbrecht en Daem onherroepelijk in hun eer of goede naam. De kwalificatie door het Museum van de vleugel als "disfunctioneel" levert negatieve publiciteit op. De uitlatingen zijn onrechtmatig, en de wanklanken ongegrond, omdat de vleugel geenszins "disfunctioneel" is (en tot 2018 ook nooit zo is gekwalificeerd). De vleugel staat enkel in de weg aan de wil van de projectdirectie om nu een museum met nieuw aanzicht te bouwen. Dat mag, maar niet ten koste van de vleugel van Robbrecht en Daem.

D. BEVOEGDHEID

45. Aangezien de Gemeente gezeteld is in Rotterdam, hetgeen binnen het arrondissement van de rechtbank Rotterdam valt, is uw rechtbank op grond van art. 99 Rv bevoegd.

²⁴ <https://www.nrc.nl/nieuws/2003/05/09/rotterdam-heeft-nieuw-museum-7638094-a208114>

²⁵ <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/dercon-laet-pratend-museum-achter-be123155/>

E. BEWIJSAANBOD

46. Eiseres zal, ter ondersteuning van haar stellingen de in deze dagvaarding genoemde producties op de eerst dienende dag bij akte in het geding brengen.
47. Voorts biedt eiseres – slechts voor zover de bewijslast op haar zou rusten ingevolge art. 150 Rv – bewijs aan van al haar stellingen door alle middelen rechtens.

MITSDIEN:

Moge de rechtbank Rotterdam, behagen om op grond van voorstaande feiten, bij vonnis, zo uitvoerbaar mogelijk:

- A. Voor recht te verklaren dat de gedaagden met de voorgenomen (gedeeltelijke) sloop van de Robbrecht en Daem-vleugel aan het Museum Boijmans Van Beuningen inbreuk maken op de persoonlijkheidsrechten van Robbrecht en Daem, dan wel anderszins onrechtmatig jegens Robbrecht en Daem handelen;
- B. gedaagden te verbieden uitvoering te geven aan de voorgenomen sloop van de Robbrecht en Daem-vleugel aan het Museum Boijmans Van Beuningen op de wijze zoals beschreven in de dagvaarding, dan wel op andere wijze die inbreuk maakt op de persoonlijkheidsrechten van Robbrecht en Daem en/of onrechtmatig handelen oplevert, op straffe van een dwangsom van € 100.000,- voor elke dag (een gedeelte van een dag als gehele dag gerekend) waarop gedaagden met voornoemd verbod in strijd handelen;
- C. indien gedaagden uitvoering geven aan de voorgenomen sloop van de Robbrecht en Daem-vleugel aan het Museum Boijmans Van Beuningen, dan wel op andere wijze, die onrechtmatigheid jegens Robbrecht en Daem oplevert, gedaagden te veroordelen in het vergoeden van alle daardoor aan Robbrecht en Daem geleden en nog te lijden materiële en immateriële schade (te vermeerderen met de wettelijke rente), nader op te maken bij staat;
- D. gedaagden te veroordelen in de kosten van dit geding.

De kosten dezes zijn voor mij, deurwaarder, EUR